

Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų 25 metų veiklos rezultatai

Sveikatą stiprinanti mokykla – šį vardą Lietuvos švietimo ir sveikatos sistemos mini jau ketvirtį amžiaus. Prabėgo 25 metai, kai Lietuva yra įsitraukusi į Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą ir vykdo sveikatos stiprinimo veiklą šalies mokyklose. Minėdami veiklos 25-metį, apžvelgsime Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo pagrindinius aspektus bei vykdytas veiklas.

Tikėtina, kad daugeliui būtų įdomu sužinoti pradžią pradžia, iš kur kilo idėja vykdyti sveikatos stiprinimo projektus ugdymo institucijose, ir kas nuveikta per minėtą laikotarpį tiek Lietuvoje, tiek Europoje.

Apie sveikatą stiprinančių mokyklų kūrimosi pradžią pasakojama tyrimo „Sveikos gyvensenos ugdymas mokyklose“ ataskaitoje (2007, prof. dr. Gudžinskienė V., Česnavičienė J., Suboč V.). Poreikis rengti sveikatos ugdymo projektus Europos bendrojo ugdymo mokyklose atsirado nuo 1980 metų. Tuo metu parengtas ir sėkmingai išbandytas sveikatos ugdymo projektas suteikė perspektyvas toliau vystyti šią idėją. Praėjus keleriems metams Pasaulio sveikatos organizacijos simpoziume (1986, Didžioji Britanija) vėl buvo kalbama apie sveikatos ugdymą mokyklose ir jame patvirtintas projektas pavadinimu „Sveikatą stiprinanti mokykla“. Tai davė pradžią ir pagrindą 1991–1992 metais Europos Tarybai, Europos Bendrijai, Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regiono biurui kurti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą Europoje. Pirmosios į šią veiklą įsitraukė Čekija, Slovakija, Lenkija ir Vengrija – iš viso apie 500 mokyklų.

Tuo laikotarpiu Lietuvą pasiekusi informacija apie Europoje vykdomą sveikatos stiprinimo projektą ugdymo įstaigose nepaliko abejingų mūsų šalies Vyriausybės atstovų: Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministro Dariaus Kuolio ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro Juozo Olekos. Šie ministrai 1992 m. gruodžio 8 d. įsakymu Nr. 1559/450 pritarė tarptautinės moksleivių sveikatos ugdymo programos „Sveika mokykla“ plėtrai Lietuvoje, o Lietuvos Respublikos

sveikatos apsaugos ministras Jurgis Brėdikis ir Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministras Dainius Trinkūnas informavo Pasaulio sveikatos organizaciją apie Lietuvos prisijungimą prie Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo.

Lietuva oficialiai priimta į Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą nuo 1993 m. kovo 1 d. ir 11 pirmųjų šalies mokyklų tapo Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo narėmis. Labai greitai, tais pačiais metais, prie šios iniciatyvos prisijungė dar keletas mokyklų ir tai sudarė pagrindą kurti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą Lietuvoje (1999, dr. Jociutė A.).

Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo kūrimo pradininkė ir šio projekto vykdytoja – dr. Aldona Jociutė. Iki 2010 m. ji ne tik vadovavo sveikatą stiprinančių mokyklų projektui Lietuvoje, buvo pagrindinė koordinatorė bei ėjo Valstybinio aplinkos sveikatos centro Sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo koordinavimo biuro vedėjos pareigas, bet ir buvo pakviesta į Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo veiklos plano komitetą, dalyvavo šio komiteto posėdžiuose, kuriuose buvo aptariama Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo raida, svarstomi struktūriniai pokyčiai bei veiklos klausimai.

Dr. A. Jociutė, dirbdama su sveikatą stiprinančiomis mokyklomis, ėmėsi mokslinio tyrimo, kuriuo siekė įvertinti įsitraukusių į projektą mokyklų darbo efektyvumą. Tyrimo rezultatai buvo publikuoti metodinėje medžiagoje, skirtoje pedagogams ir sveikatos specialistams (dr. Jociutė A., 1998), bei leidiniuose „Visuomenės sveikata“ (1999), „Sveikatos mokslai“ (1999). Tyrimo išvadomis ne kartą remtasi ir kituose šalies bei užsienio leidiniuose. Tyrimo metu autorė atskleidė, kad sveikatą stiprinančioje mokykloje pedagogai daugiau skiria dėmesio sveikatos klausimams, taiko aktyvius mokymo metodus, daugiau dėmesio skiria mitybos, sveikos gyvensenos, fizinio aktyvumo klausimams bei stengiasi aktyviai į šias veiklas įtraukti visą mokyklos bendruomenę, palaikyti gerus tarpusavio santykius ir kurti sveikatai palankią aplinką. Remiantis tyrimo medžiaga bei gautais rezultatais, atsirado paskata toliau plėsti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą, vystyti teisinę bei metodinę bazę.

Nuo 2010 m. Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo veiklą koordinuoja Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras: dirba su Mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis komisija (toliau – komisija), metodiškai vadovauja tinklui, vykdo nacionalinio atstovo funkcijas Europos sveikatą stiprinančių mokyklų asamblėjoje: dalyvauja rengiant ir įgyvendinant tarptautines, valstybines ir kitas programas (projektus) bei tyrimus vaikų sveikatos saugos ir stiprinimo klausimais, dalyvauja vertinant vaikų sveikatos stiprinimo intervencijų efektyvumą.

Komisiją sudaro dviejų sistemų (sveikatos ir švietimo) atstovai, kurią įsakymu patvirtino sveikatos apsaugos ministras. Komisijos pirmininką taip pat siūlo ir tvirtina sveikatos apsaugos ministras. Tad nuo 2010 m. patvirtinta komisijos pirmininkė yra dr. Rita Sketerskienė, Sveikatos apsaugos ministerijos Visuomenės sveikatos priežiūros departamento Rizikos sveikatai valdymo skyriaus patarėja. Visą šį laikotarpį dr. Rita Sketerskienė daug dėmesio skyrė sveikatą stiprinančių mokyklų veiklai, rūpinosi jų politine padėtimi: teikė pasiūlymus, kad sveikatą stiprinančių mokyklų veikla atsispindėtų teisės aktuose, aktyviai dalyvavo diskusijose, spręsdama vaikų sveikatos stiprinimo mokykloje klausimus, skaitė pranešimus seminaruose, konferencijose, dalyvavo įvairių darbo grupių darbe bei įvairiose kitose veiklose, viešindama sveikatą stiprinančių mokyklų veiklą bei rūpindamasi jų plėtra.

Ne ką mažesnę indėlį įnešė ir komisijos narė – Emilija Bugailiškienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Mokymosi visą gyvenimą departamento Neformaliojo švietimo skyriaus specialistė. Dirbdama savo srityje, ji ne tik viešino sveikatą stiprinančių mokyklų veiklas, bet ir prisidėjo rengiant švietimo sistemos teisės aktus, kuriuose buvo sprendžiami vaikų sveikatos stiprinimo klausimai. Emilija Bugailiškienė organizavo ne vieną susitikimą komisijos narių su Švietimo ir mokslo ministerijos atstovais, kuriuose buvo svarstoma sveikatą stiprinančių mokyklų padėtis Lietuvoje, ieškoma būdų joms paremti.

Komisijos narių nuoširdus ir ilgametis darbas davė ne vieną teigiamą sprendimą ir tolimesnį postūmį bendroms šių dviejų sistemų veikloms. Glaudžiai bendradarbiaujame su Švietimo ir mokslo ministerija ir jai pavaldžia institucija Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centru. Su pastaruoju yra pasirašyta ilgametė bendradarbiavimo sutartis. Dirbdami išvien ne vienerius metus, turime kuo pasidžiaugti: nuo 2002 m. kartu surengti 7 respublikiniai Lietuvos mokinių, mokytojų ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistų konkursai „Sveikuolių sveikuoliai“, kuriuose dalyvavo tūkstančiai ikimokyklinukų bei mokinių, šimtai pedagogų ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistų. Šiame konkurse visada gausiai dalyvauja ir sveikatą stiprinančių mokyklų mokiniai bei specialistai. Kiekvienais metais Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro specialistai rengia išsamias šio konkurso organizavimo bei eigos apžvalgas, pateikia visuomenei apibendrintus rezultatus ir dalyvių patirtas emocijas.

Dar viena kartu organizuota ir tradicija tapusi akcija – „Tylos stebuklinga versmė“, skirta Tarptautinei triukšmo supratimo dienai. Kartu su kolegomis parengtos šiai akcijai skirtos metodinės

rekomendacijos. Taip pat surengta ne viena bendra konferencija, kuriose skaityti pranešimai bei dalytasi gerąja patirtimi. Džiaugiamės galėdami prisidėti ir prie kitų kolegų projektų, dirbdami darbo grupėse: čia visada laukia šilta darbinė aplinka, nuoširdus bendravimas, čia vieni iš kitų semiamės neįkainojamos patirties.

Kaip jau minėjome, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras atlieka ir nacionalinio atstovo funkciją Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo asamblėjoje. Lietuvai asamblėjoje atstovauja Daiva Žeromskienė – Nacionalinio sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo koordinatore, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro Vaikų sveikatos skyriaus vedėja. Mūsų šalies atstovė ne tik dalyvauja asamblėjos veikloje, bet ir skaitė pranešimą tarptautinėje konferencijoje, pristato savo šalies sveikatą stiprinančių mokyklų gerąją patirtį, aktyviai dalyvauja diskusijose bei perima Europos sveikatą stiprinančių mokyklų patirtį. Kaip pavyzdį galima paminėti Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo parengtą elektroninį vadovą mokykloms „5 žingsniai sveikatą stiprinančios mokyklos link“, kuris, pasitelkus mūsų šalies specialistus, buvo išverstas ir adaptuotas Lietuvos mokykloms.

Sprendžiant sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos klausimus, vienas iš pamatinių šiuo laikotarpiu priimtų dokumentų – tai Mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis tvarkos aprašas su priedais (2007), kuris nustato pripažinimo sveikatą stiprinančios mokyklos kriterijus ir tvarką. Juo remiantis, mokykla rengia sveikatos stiprinimo programą, kurią įvertinus, mokyklai suteikiamas sveikatą stiprinančios mokyklos statusas ir mokykla įgyvendina patvirtintą programą.

Ne mažiau svarbūs ir kiti priimti dokumentai ar jų pataisos, kuriuose akcentuojami vaikų sveikatos stiprinimo klausimai ar sveikatą stiprinanti mokykla minima kaip pavyzdys, sprendžiant šiuos klausimus: Vaiko gerovės valstybės politikos strategija, Žmogaus saugos bendroji programa, Sveikatos ugdymo programa, Švietimo įstatymo ir Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo nuostatos, Septynioliktos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa bei kt. teisės aktai.

Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo veikla stiprėja ir plečiasi, nes remiasi naujausiomis PSO idėjomis, moksliniais tyrimais ir specialistų rekomendacijomis. Mokyklos kas 5 metai įsivertina vykdomos sveikatinimo veiklos efektyvumą, rengia, įgyvendina sveikatinimo veiklos kompleksines programas, nukreiptas į visų bendruomenės narių fizinės, protinės ir dvasinės sveikatos stiprinimą. Sveikatos ugdymas vykdomas pagal formaliojo ugdymo programas ir per neformalųjį ugdymą, kuris prisideda prie sveikos gyvensenos įgūdžių formavimo ir apima įvairias sveikatos temas (2018, Sabaliauskienė D.).

Didelė parama mokykloms – sukurta metodinė bazė, kurios pagrindą sudaro metodinės rekomendacijos, skirtos mokyklų bendruomenėms, savivaldybių specialistams: „Sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos vertinimo rodikliai ir jų taikymas“ (2007), „Sveikatos stiprinimas mokyklose“ (2008), „Sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos vertinimo praktinis vadovas“ (2009), „Savivaldybės vykdomos vaikų sveikatos stiprinimo politikos ir strategijos vertinimas“ (2011), „Sveikatos priežiūros mokykloje įgyvendinimo vadovas“ (2011), „Savivaldybės vykdomos jaunimo sveikatos stiprinimo politikos ir strategijos vertinimas“ (2013), „Sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos vertinimo rodikliai ir jų taikymas ikimokyklinio ugdymo mokyklose“ (2011, 2017) ir kt. Parengtos ir išleistos gerosios patirties knygos, tokios kaip „Pedagoginė patirtis – vaikų sveikatos ugdymo pagrindas“ (2009), „Vizija: sveikesnė mokyklos bendruomenė“ (2013) ir šiais metais parengta „Misija: vaikų sveikatos kompetencija“. Publikuoti straipsniai bei informacinė medžiaga vaikų sveikatos stiprinimo klausimais pasižymi tematikos įvairove: rašėme apie mokyklos sveiką fizinę aplinką, sukurtas edukacines erdves, saugias žaidimo aikšteles, apie tai, kaip nugalėti egzaminų baimę ir vaikų bei paauglių miego trūkumą, apie tai, kokios yra vaiko teisės į sveikatą, kokią kuprinę turi pasirinkti mokinys, kaip galima turiningai ir sveikai leisti laiką mokykloje pertraukų metu, apie vaikų fizinį aktyvumą, psichosocialinę mokyklos aplinką, siūlėme nutiesti tiltus tarp kartų, pateikėme patarimus, į kurių būrelį užrašyti vaiką, parašėme ne vieną straipsnį apie sveikatą stiprinančių mokyklų vykdomas veiklas bei jų gerąją patirtį.

Kvalifikacijos kėlimas ir nuolatinis tobulėjimas – kiekvieno specialisto siekiamybė. Kad sveikatą stiprinančių mokyklų bendruomenių specialistai turėtų galimybę kelti savo kvalifikaciją, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro specialistai parengė 5 mokymo programas sveikatą stiprinančių mokyklų kūrimosi, planavimo, įsivertinimo bei vaikų sveikatos stiprinimo klausimais. Kasmet vykdomi mokymai, į kuriuos gausiai susirenka mokyklų bendruomenių komandos. Jas sudaro pedagogai, visuomenės sveikatos priežiūros specialistai, dirbantys mokyklose, mokyklų vadovai. Mokymai suteikia galimybę mokyklų bendruomenėms ne tik pagilinti žinias vaikų sveikatos stiprinimo klausimais, vykdomų veiklų vertinimo bei planavimo srityje, bet taip pat jų metu dalyviai gali praktiškai įsivertinti vykstančius procesus savo mokyklose, pasidalyti gerąją patirtimi.

Be mokymų, šių mokyklų bendruomenėms ir visuomenės sveikatos priežiūros specialistams organizuotos konferencijos, seminarai, apskritojo stalo diskusijos.

2011 m. suorganizuoti keli regioniniai seminarai (Vilniuje, Šiauliuose, Marijampolėje, Klaipėdos r.), skirti savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistams, dirbantiems su vaikais ir

jaunimu. Seminarų tikslas – supažindinti šalies visuomenės sveikatos biurus su sveikata stiprinančių mokyklų koncepcija ir pasidalinti gerąja patirtimi bei aptarti bendradarbiavimo būdus, inicijuojant sveikata stiprinančių mokyklų plėtrą vietos lygmeniu. Seminaruose skaityti pranešimai aktualiais vaikų sveikatos stiprinimo klausimais, pristatytas sveikata stiprinančios mokyklos modelis, diskutuota ir dalytasi gerąja patirtimi.

Taip pat surengtos regioninės konferencijos Pasvalyje ir Marijampolėje (2014), jose aptartos ES sveikatos strategijos „Europa 2020“ kryptys Lietuvos vaikų sveikatos kontekste, apžvelgti 4-osios Europos sveikata stiprinančių mokyklų konferencijos „Teisumas, švietimas ir sveikata“ teiginiai, numatytos jų įgyvendinimo mokyklų, savivaldybių ir nacionaliniu lygmenimis galimybės bei pasidalyta išsakytomis mintimis ir idėjomis su sveikata stiprinančių mokyklų bendruomenių atstovais dėl efektyvesnio ir kokybiškesnio vaikų sveikatos ugdymo mokyklose.

Šiuo laikotarpiu buvo surengtos dvi nacionalinės konferencijos Šiauliuose (1997 m.) ir Kėdainiuose (2013 m.). Pirmojoje nacionalinėje konferencijoje dėmesys buvo skirtas sveikata stiprinančių mokyklų plėtrai nacionaliniu lygiu, antrojoje – vaikų, tėvų, mokytojų domėjimuisi sveika gyvensena, mokyklų bendruomenių dalijimuisi gerąja patirtimi. Antrosios nacionalinės konferencijos bei tuo metu vykusio nacionalinio renginio „Sveikata stiprinančių mokyklų banga per Lietuvą“ pagrindu sukurtas filmas „Sveika mokykla“, kuris yra visiems prieinamas Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro Sveikata stiprinančių mokyklų puslapyje.

Šiais metais organizuojama III nacionalinė mokslinė-praktinė konferencija „Vaikų sveikatos stiprinimas. Nuveikti darbai ir nauji iššūkiai“ Panevėžyje, kurios tikslas – aptarti aktualias vaikų sveikatos problemas bei joms spręsti skirtas mokslo naujoves, susipažinti su vaikų sveikatos stiprinimo pasiekimais minint šalies sveikata stiprinančių mokyklų veiklos 25-metį, diskutuoti ir keistis idėjomis, kaip siekti geresnės vaikų sveikatos.

„Sveikata stiprinanti mokykla“ – jau pats pavadinimas sujungia du sektorius – sveikatos ir švietimo, tad bendradarbiavimas ir partnerystė yra būtini šioje veikloje visais lygmenimis. Kalbėdami apie glaudų šių sektorių tarpusavio bendradarbiavimą savivaldos lygmeniu, negalime nepaminėti savivaldybių visuomenės sveikatos biurų bei visuomenės sveikatos priežiūros specialistų, dirbančių mokyklose, kurie yra pagrindiniai sveikatos ugdytojai. Bendradarbiaujant su savivaldybių visuomenės sveikatos biurais, surengtas ne vienas seminaras, kuriame buvo siekiama supažindinti šalies visuomenės sveikatos biurus su sveikata stiprinančių mokyklų koncepcija ir pasidalyti gerąja patirtimi,

aptarti bendradarbiavimo būdai, inicijuojant sveikatą stiprinančių mokyklų plėtrą vietos lygmeniu. O susėsti prie apskritojo stalo ir diskutuoti vaikų sveikatos stiprinimo klausimais ugdymo aplinkoje ir apie sveikatą stiprinančių mokyklų plėtros galimybes vietos lygmeniu turėjo galimybę keletu savivaldybių (Vilniaus r., Joniškio r., Šalčininkų r., Zarasų r., Plungės r.) švietimo skyrių atstovai, tų savivaldybių visuomenės sveikatos biuro specialistai ir vietos mokyklų vadovai. Diskusijos davė naudos, nes, kaip paaiškėjo, daugelis mokyklų vadovų ir savivaldybių administracijos atstovų iš pirmųjų lūpų sužinojo apie jų rajono vaikų sveikatos būklę, susipažino su sveikatą stiprinančios mokyklos vizija, išgirdo apie šalia esančių sveikatą stiprinančių mokyklų atstovų gerą patirtį ir vykdomas sveikatinimo veiklas bei raginimą apsispręsti eiti šiuo keliu.

Labai dažnai visuomenės sveikatos biurai yra dideli pagalbininkai ir rėmėjai mokykloms, vykdančioms sveikatinimo veiklas, įgyvendinančioms projektus ar rengiančioms renginius, susijusius su mokyklų bendruomenių sveikatos stiprinimu. Visuomenės sveikatos priežiūros specialistai, dirbantys mokyklose, dažnai prisideda prie sveikatos stiprinimo programų rengimo, neretai jiems patikima ir koordinuoti šių programų vykdymą, taip pat dažnai jie tarpininkauja tarp mokyklos administracijos ir Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo koordinatorių, sprendžiant įvairius vaikų sveikatos stiprinimo klausimus. Todėl šiandien galime pasidžiaugti jau nusistovėjusiais glaudžiais šių sektorių ryšiais ir atsiradusiu bendru suvokimu, kad vaikų sveikatos stiprinimo klausimai turi rūpėti visiems.

Nuo šių metų, bendradarbiaudami su savivaldybių visuomenės sveikatos biurais, pradėjome intensyvią kampaniją, kurios tikslas – regioninių sveikatą stiprinančių mokyklų tinklų kūrimas bei šių mokyklų plėtra savivaldybėse. Dar 2016 m. Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro specialistai, bendradarbiaudami su Mokyklų pripažinimo sveikatą stiprinančiomis mokyklomis komisija, parengė ir patvirtino Nacionalinius sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo nuostatus bei Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų regioninio (savivaldybės) tinklo pavyzdinius nuostatus. Įgyvendinant kampanijos tikslus, buvo surengtos diskusijos-seminarai su Alytaus ir Lazdijų rajonų savivaldybių visuomenės sveikatos biurais. Jų metu buvo kviečiami šių rajonų visuomenės sveikatos priežiūros specialistai bei pedagogai imtis iniciatyvos kurti sveikatą stiprinančių mokyklų tinklus savo rajone, burti į juos jau esančias nacionaliniame tinkle mokyklas ir pritraukti naujas mokyklas. Diskusijose taip pat kalbėta apie regioninių tinklų naudą pačioms mokykloms. Nes turint tą patį požiūrį į mokyklos bendruomenės sveikatą, visada lengviau įgyvendinti užsibrėžtus tikslus: bendradarbiauti organizuojant renginius,

semtis vieniems iš kitų gerosios patirties, padėti vieni kitiems spręsti atsiradusius sunkumus, remti naujomis idėjomis ir teikti pasiūlymus nacionaliniam sveikatą stiprinančių mokyklų tinklui.

Dirbant su sveikatą stiprinančiomis mokyklomis, kasmet yra pasiūlomos veiklos ne tik mokytojams ar visuomenės sveikatos priežiūros specialistams, bet ir šių mokyklų mokiniams. Sveikatą stiprinančių mokyklų mokiniai įtraukiami į įvairias akcijas, konkursus bei kitas iniciatyvas. Didžiulio susidomėjimo ir gausaus dalyvių skaičiaus sulaukė jau tradicija tapęs renginys „Sveikatą stiprinančių mokyklų banga per Lietuvą“. 2013 m. įvyko pirmas renginys, jis buvo skirtas paminėti Lietuvos prisijungimo prie Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo 20-ąsias metines. Tais metais renginyje dalyvavo 400 mokyklų, 30 000 dalyvių ir jis apėmė 45 savivaldybes. Renginys atnešė daug gerų emocijų ne tik dalyviams, bet ir organizatoriams, suteikė galimybę viešai pasidžiaugti vykdomomis sveikatinimo veiklomis, buvo puikiai įvertinas mokyklų bendruomenių, savivaldybių administracijų, visuomenės. Tad praėjus penkeriems metams, šiemet minint Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos 25-metį, suorganizuotas antrasis toks renginys, kuris savo dalyvių gausa bei išradingumu pranoko pirmąjį. Šių metų renginyje „Sveikatą stiprinančių mokyklų banga per Lietuvą 2018“ dalyvavo per 600 įvairių Lietuvos mokyklų, aikštėse ir stadionuose žaidė, vaidino, šoko, žygiavo ar tiesiog puikiai leido laiką su draugais ir artimaisiais per 42 000 dalyvių 52 šalies savivaldybėse.

Dalyvių gausa pasižymėjo ir surengta akcija „Sveikatingumo pertraukų savaitė“ (2014) – joje dalyvavo per 470 įvairių tiek sveikatą stiprinančių, tiek kitų mokyklų bendruomenių (nuo ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo mokyklų iki bendrojo ugdymo mokyklų, profesinio rengimo centrų, jaunimo mokyklų ir universiteto). Akcijos pagrindinė idėja – atkreipti mokyklų bendruomenių (ypač mokinių) dėmesį į sveikos gyvensenos ir sveikatos stiprinimo svarbą, asmeninę atsakomybę už savo ir aplinkinių sveikatą, skatinti mokinius aktyviai leisti laisvalaikį, išmokti atsipalaiduoti po protinio darbo. Prie akcijos aktyviai prisijungė savivaldybių visuomenės sveikatos biurai, jau pirmomis dienomis užregistravę ne vieną dešimtį mokyklų. Pagrindiniai organizatoriai mokyklose ir buvo šių biurų visuomenės sveikatos priežiūros specialistai. Nors akcija savaitinė, tačiau kai kurios mokyklos ją tęsė ilgiau arba pavertė tradicija ir kartojo kitais metais.

2016 m. paskelbta akcija „Apibėk mokyklą“ tapo ne tik tradicine, bet daugeliui mokyklų – sveikatingumo vartais į sveikatinimo veiklas per visus mokslo metus. Po šios akcijos mokyklos, vos tik prasidėjus mokslo metams, pačios skambina į Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centrą ir teiraujasi, kada bus paskelbta akcija. Tai rodo mokyklų bendruomenių subrendusią požiūrį į sveiką gyvenimą bei

norą būti fiziškai aktyviems. Kasmet akcijoje dalyvauja šimtai ikimokyklinukų bei bendrojo ugdymo mokyklų mokinių, pedagogų. Jie ne tik tampa fiziškai aktyvesni ir stipresni, bet ir geriau nusiteikę protinei veiklai. Akcijos metu vaikai patiria bendruomeniškumo jausmą, ugdomi poreikį laisvalaikį mokykloje leisti kitaip.

Akcija „Būkim žinomi būkim matomi“ (2013, 2018) parodė stipriąsias ir silpnąsias sveikatą stiprinančių mokyklų vietas. Šios akcijos tikslas – siekti, kad kiekviena sveikatą stiprinanti mokykla turėtų savo simboliką, su ja išsiskirtų iš kitų mokyklų, o vykdomos sveikatos stiprinimo veiklos būtų matomos ir lengvai prieinamos mokyklų bendruomenėms. Akcijos metu buvo pasiūlyta sveikatą stiprinančioms mokykloms įsidėti savo mokyklos interneto svetainėje logotipą „Sveika mokykla“ ir po juo skelbti visas mokykloje vykdomas sveikatinimo veiklas.

Per penkerius metus prisijungusių prie akcijos mokyklų skaičius išaugo nuo 167 iki 286 mokyklų, kurios aktyviai viešina savo veiklas. Tačiau nemaža dalis (31 proc.) tinklo narių dar informaciją talpina bendrame kontekste, tarp kitų veiklų, neišryškina, savo kaip sveikatą stiprinančios mokyklos statuso. Todėl būtina ir toliau tęsti šią veiklą, gerinti informacijos apie sveikatinimo veiklas prieinamumą, kreiptis į savivaldybių visuomenės sveikatos biurus, dėl bendrų priemonių, skatinančių mokyklas viešinti sveikatinimo veiklas savo bendruomenėms, organizavimo (2018, Sabaliauskienė D.).

Per šį laikotarpį ne vienas šimtas sveikatą stiprinančių mokyklų mokinių dalyvavo organizuojuose piešinių, plakatų, atvirukų ir iliustruotų knygelių kūrimo konkursuose, taip pat pranešimų pristatymo, skanduočių, fotografijų bei filmukų kūrimo akcijoje. Pagrindinė šių konkursų idėja – skatinti vaikų kūrybiškumą, gebėjimą pažvelgti į save bei parodyti savo supratimą apie sveikatą, ugdyti sveiką gyvenimo būdą, kurti mokinių vertybių sistemą sveikatos srityje. Organizuoti konkursai suteikė vaikams daugiau žinių apie sveikatą, atskleidė jų gebėjimus savaip išreikšti jos suvokimą, mokė dirbti komandoje su draugais, šeimos nariais, mokytojais. Šias patirtis laiškuose pasakojo pedagogai, dalinosi įspūdžiais įvairių susitikimų metu. Visada skatiname šių mokyklų mokinius ne tik dalyvauti organizuojamuose mokyklos renginiuose, bet ir patiems prisidėti prie jų organizavimo, inicijuoti naujus sveikatinimo projektus.

Sveikatą stiprinančių mokyklų bendruomenės ne tik dalyvauja sveikatinimo renginiuose, bet ir vykdomuose tyrimuose, aiškinasi bendruomenių sveikatos klausimus. Neseniai atliktas Rūtos Maceinaitės tyrimas „Įvairių Lietuvos mokyklų bendruomenių dalyvavimas mokinių sveikatą stiprinančiame procese“ atskleidė skirtumus ir parodė, kad sveikatą stiprinančių mokyklų

bendruomenės aktyviau įsitraukia į sveikatinimo veiklas (daugiau dalyvauja renginiuose, mokytojai daugiau integruoja sveikatos klausimus į dėstomus dalykus, daugiau domimasi sveikata) nei mokyklos, kurios nėra sveikatą stiprinančios mokyklos (2016, Maceinaitė R.). Tai tik dar kartą įrodo, kad sveikatą stiprinančių mokyklų vykdomos sveikatos stiprinimo programos skatina mokyklų bendruomenės aktyviai ir kompleksiskai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

Apžvelgdami sveikatą stiprinančių mokyklų veiklos 25 metų laikotarpį, negalime nepaminėti Lietuvos indėlio į Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą, kuris nuo 2007 metų pavadintas „Mokyklos – europiečių sveikatai“ (MES) tinklu. Jo koordinavimą iš Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regiono biuro Kopenhagoje (2007 metų pabaigoje) oficialiai perėmė Nyderlandų sveikatos stiprinimo institutas, kuris atlieka techninio sekretoriato funkcijas. MES tinklas yra Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo, veikiančio nuo 1991 metų, tęsa. Todėl naujajame MES tinkle yra visos ESSM tinkle buvusios 43 Europos regiono šalys. Tinklo tikslas – padidinti dėmesį sveikatos klausimams mokyklose ir juos integruoti į švietimo planą. MES tinklo tarptautinę patariamąją valdybą sudaro Pasaulio sveikatos organizacijos Europos regiono biuro, Europos Komisijos ir Europos Tarybos atstovai (2008, dr. Jociūtė A.).

Nuo 1993 m. Lietuva, prisijungusi prie Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo ir vėliau MES tinklo veiklos, atliko keletą svarbių vaidmenų: iki šiol atstovauja Lietuvai MES tinklo asamblėjoje, mūsų šalies atstovė dalyvavo plano komiteto darbe, Lietuvos specialistai ir vaikai aktyviai dalyvavo surengtose 4 Europos sveikata stiprinančių mokyklų tinklo konferencijose.

Pirmoji Europos sveikatą stiprinančių mokyklų konferencija (toliau – konferencija) „Sveikatą stiprinanti mokykla – investicija į švietimą, sveikatą ir demokratiją“ įvyko 1997 m. Salonikuose (Graikijoje). Šioje konferencijoje dalyvavo 43 valstybių specialistai: sveikatos sektoriaus darbuotojai, politikai, mokslininkai, pedagogai, tėvai ir vaikai. Šioje konferencijoje buvo sutarta dėl 10 pagrindinių sveikatą stiprinančios mokyklos principų: demokratija ir dalyvavimas, teisumas, pasitikėjimas, pasiekimai ir gebėjimas veikti, mokyklos aplinka, sveikatos ugdymo programa, mokytojų rengimas, pasiekimų įvertinimas, bendradarbiavimas, bendruomenės dalyvavimas, parama. Jau šioje konferencijoje akcentuota, kad sveikatos ugdymas turi būti integruotas į visą ugdymo sistemą, tiek formalųjį, tiek neformalųjį ugdymą. Konferencijoje dalyvavo ir Lietuvos specialistų delegacija.

Antroji Europos sveikatą stiprinančių mokyklų konferencija „Švietimas ir sveikatos stiprinimas mokykloje. Partnerystė švietimo ir sveikatos srityse“ įvyko 2002 m. Egmonde (Nyderlanduose). Ši

konferencija išsiskiria priimta Egmondo darbotvarke, kurioje buvo skirtas dėmesys švietimo ir sveikatos sektorių partnerystei ir susiejo sveikatos ugdymą su sveikatos stiprinimu. Dokumente kalbama, kad, sprendžiant švietimo ir sveikatos srities klausimus, reikėtų juos įtraukti į kitų sričių politines darbotvarkes. Egmondo darbotvarkėje taip pat išreikšta nuostata, kad šis procesas niekada nebus užbaigtas ir tam reikia pasiruošti bei numatyti politinį veiksmų ciklą: „planavimas–įgyvendinimas–stebėseną–vertinimas“. Tai esminiai procesai siekiant darnaus vystymosi (2013, dr. Jociute A.).

2009 m. trečioji Europos sveikatą stiprinančių mokyklų konferencija „Geresnė mokykla – sveikesnė mokykla“ vyko Vilniuje. Tuo metu Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tarptautinis planavimo komitetas išreiškė pageidavimą, kad trečioji Europos konferencija sveikatą stiprinančių mokyklų tema vyktų Lietuvoje. Todėl dažnai ši konferencija vadinama Vilniaus konferencija. Ji buvo skirta gerosios praktikos sklaidai mokslo, politikos pasiekimų srityje, sveikatos stiprinimo veiklos integravimui į kitų sektorių veiklą, įtraukiant ir išryškinant savivaldybių vaidmenį. Pagrindinis konferencijos tikslas – stiprinti tarpvalstybinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą šalies bei tarptautiniu lygmenimis, pasidalyti gerąja darbo patirtimi (2009, dr. Jociutė A.).

Vilniaus konferencijoje dalyvavo 252 atstovai iš 31 šalies ir vaikai iš 7 Europos valstybių (Portugalijos, Suomijos, Nyderlandų, Ispanijos, Latvijos, Estijos, Lietuvos). Konferencijoje dalyvavusiems vaikams buvo sudaryta atskira programa. Trečioji Europos konferencija pasižymėjo tuo, kad buvo priimta Vilniaus rezoliucija, kuri vėliau išversta į 16 pasaulio kalbų. Vilniaus rezoliucija numato praktines gaires plėtojant sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą, ji susijusi su pirmųjų konferencijų priimtomis rezoliucijomis ir yra jų tęsia, taip pat nubrėžia sveikatos stiprinimo veiklos gaires ateičiai. Prie Vilniaus rezoliucijos kūrimo proceso savo pareiškimu prisidėjo ir konferencijoje dalyvavę vaikai. Jie išreiškė savo požiūrį į jiems rūpimus sveikatos stiprinimo klausimus, pasitikėjimą savo jėgomis ir tikėjimą suaugusiųjų parama. Šios vaikų išsakytos mintys įtrauktos į Vilniaus rezoliuciją. Demokratija ir vaikų dalyvavimas su jais susijusiuose procesuose – vieni iš pamatinių sveikatą stiprinančios mokyklos principų, kurių stengiamasi laikytis.

Ketvirtoji Europos sveikatą stiprinančių mokyklų konferencija „Teisumas, švietimas ir sveikata“ įvyko 2013 m. Odensėje (Danijoje). Šioje konferencijoje dalyvavo apie 300 dalyvių (apie 40 įvairių pasaulio šalių atstovų), tarp jų ir delegacija iš Lietuvos. Konferencijoje buvo apžvelgta Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo veikla nuo jo įsikūrimo pradžios, apibendrinta tinklo narių –

sveikatą stiprinančių mokyklų – patirtis bei pabrėžta mokinių sveikatinimo kompetencijų ugdymo svarba. Odensės konferencijoje pranešimus skaitė ir Lietuvos delegacijos atstovės: dr. Rita Sketerskienė (Sveikatos apsaugos ministerija) – apie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos vaisingą bendradarbiavimą vaikų sveikatos stiprinimo ir ugdymo srityje, Daiva Žeromskienė (Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras) – apie Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų tinklo 20 metų veiklos rezultatus bei Sveikatingumo metų nacionalinio renginio „Sveikatą stiprinančių mokyklų banga per Lietuvą“ renginius savivaldybėse, dr. Aldona Jociute (Mykolo Romerio universitetas) apie Lietuvos pavyzdys, kaip strateginis planavimas užtikrina sveikatos stiprinimo procesų tvarumą vietos lygmeniu (2013, Sabaliauskienė D.).

Odensės konferencijoje netiesiogiai dalyvavo 6–12 metų vaikai, kurie dar prieš konferenciją siuntė piešinius. Juose vaikai vaizdavo svajonių sveikatą stiprinančią mokyklą. Vėliau šie piešiniai papuošė konferencijos salę. Konferencijos dalyvius nustebino piešinių gausa, atsiųsta iš Lietuvos sveikatą stiprinančių mokyklų, jų kiekis sudarė didžiąją daugumą visų atsiųstų piešinių. Šioje konferencijoje taip pat dalyvavo ir jaunimas. Buvo surengta mokinių telekonferencija, kurioje dalyvavo Lietuvos, Latvijos, Danijos ir Makedonijos mokiniai. Lietuvai atstovavo Vilniaus Fabijoniškių vidurinės mokyklos, vienos iš pirmųjų sveikatą stiprinančių mokyklų Lietuvoje, mokiniai. Kiti Lietuvos mokiniai atsiuntė savo kūrybos repo stiliaus dainas. Konferencijos darbą apvainikavo konferencijos dalyvių gerosios patirties pagrindu parengti Odensės teiginiai. Odensės teiginiuose taip pat apibrėžti principai ir vertybės, kurie siejasi su ankstesniųjų konferencijų idėjomis ir nuostatomis. Juose yra ir jaunųjų konferencijos dalyvių išsakytos mintys.

Keturių Europos sveikatą stiprinančių mokyklų konferencijų metu parengtose rezoliucijose, darbotvarkėje ir teiginiuose yra išreikštas bendras pamatinis požiūris į sveikatą stiprinančią mokyklą, kaip pozityvią mokyklą, turinčią bendrus principus ir vertybes, ieškančią dialogo tarp įvairių lygmenų ir institucijų partnerių, pasižyminčią nuosekliu sveikatos stiprinimo ir sveikatos ugdymo veiklos koordinavimu bei vaikų įtraukimu į vykdomus procesus.

Šiandien Europos sveikatą stiprinančių mokyklų tinkle yra per 34000 mokyklų iš 44 šalių. Lietuva – viena iš tų šalių, kuri sukūrė nacionalinę sveikatą stiprinančių mokyklų tinklą ir vienija 445 mokyklas 58 savivaldybėse. Šių mokyklų skaičius kasmet didėja, pradeda kurtis regioniniai (savivaldybių) sveikatą stiprinančių mokyklų tinklai. Visa tai, ką turime šiandien – nuoseklaus darbo

rezultatas, prie kurio prisidėjo daug žmonių iš įvairių institucijų, o svarbiausia – mokyklų bendruomenės, išreiškusios norą gyventi sveikiau, kelti sveikatingumo kultūrą mokykloje ir šioje aplinkoje ugdyti jauną žmogų.

Nijolė Paulauskienė, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro Vaikų sveikatos skyriaus visuomenės sveikatos specialistė